

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

YEDİNCİ ASKERİ TARİH SEMİNERİ BİLDİRİLERİ

II

(SUNULMAYAN BİLDİRİLER)

1763-1938 YILLARI ARASINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU
VE
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE ORDU VE TOPLUM
(25 - 27 EKİM 1999 - İSTANBUL)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

ANKARA
GENELKURMAY BASIM EVİ
2001

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA TÜRK KADINI

Dr.Leyla KIRKPINAR(*)

Türk Kurtuluş Savaşı, tarihsel koşulları ve etkileri açısından, XX. yüzyılın en önemli olaylarından birisi olma özelliği taşır. Bu savaş yalnızca ezilen ve sömürge hâline getirilmek istenen Türk ulusunun, büyük fedâkarlıklarla ve olağanüstü bir çaba sonucu verdiği bir bağımsızlık savaşı olarak tanımlanamaz. Çünkü bu söylenenler Türk Kurtuluş Savaşı'nın yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'ndan arta kalan Türklerin, bütün dünyanın şaşkın bakışları altında gerçekleşen köklü değişim süreçleri de bu dönemde fiilen başlamıştır. Siyasal, kültürel ve toplumsal yönden bu dönemde tanık olunan değişimler bir anlamda, savaş sonrasında yaşanan köklü ve derin etkileri olan değişimlerin habercisi gibidir. Tanzimat'la birlikte, kadının toplumsal statüsünde gözlemlenen değişimler, önceki dönemlerde kişiliğinin bütünüyle gözardı edildiği düşünüldüğünde akıl almaz ölçüde görkemlidir. Bu değişimlerin, günümüz koşullarıyla kıyaslanıp pek yetersiz olarak değerlendirilmesi, tarihsel sürecin bütünüyle inkârı anlamına gelebilir. Özellikle Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının getirdiği zorunluluklar ve o anki yönetimlerin göreceli olarak kadın konusunda radikal sayılabilecek görüşleri, kadının statüsünde önemli değişimlere temel hazırlamıştır.

Bununla birlikte, Türk kadını gerçek anlamda toplumdaki etkin rolünü Türk Kurtuluş Savaşı'nda üstlenmiştir. Nitekim, Osmanlı Devleti'nde şeriat hukukunun getirdiği bir dayatma sonucunda evine ve kafes arkasına kapanıp kalmış olan Türk kadını, ulusunun bu var oluş ya da yok oluş mücadelesinde eski ezik, silik ve kişiliksiz konumunu bir yana itmiştir. Türkler Kurtuluş Savaşı'yla birlikte millî birlik ve dayanışma ruhunun en seçkin örneğini ortaya koymuştur. Cephane taşıyan, cephe elinde silâhı düşmana karşı savaşan hatta kimi yerlerde erkekleri yüreklendirerek direnişe çağıran ve örgütleyen kadın tipleri ni tamamlayan örnekleri, Türk Kurtuluş Savaşı içinde çokça görmek mümkündür. Örneğin dönemin tanığı olan pek çok anıda Türk kadınının da aktif destek vermesiyle oluşan Türk ulusunun bu birlik ve dayanışma ruhunun ele alınma-

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

sı; bunun yeni bir Ergenekon Destanı'na benzetilmesi oldukça anlamlıdır.(1) Türk kadını tek bir vücut olarak bu bağımsızlık savaşının yanında yer almıştı. Bunu kimi zaman dernekler kurarak yapmış, kimi zaman elinde silâh erkeklerle beraber cepheye savaşmış, kimi zaman cephe gerisinde silâh taşımış, cephane imal etmiş, askerin yırtığını söküğünü dikmiş, aktif olarak bu mücadeleye destek vermişti.

Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınının aktif olarak yer alışı, büyük devrim hareketine katılımını canlı bir biçimde gözlemleyen ATATÜRK, halkçı bir lider olarak, Türk kadınının özelliklerini çok yakından bilmekteydi. Ayrıca, uzun Türk tarihi içinde kadının geçirdiği gelişme evrelerini çok yakından tanıyordu. Nitekim gerek savaş içinde ve gerekse savaş sonrasında kadının üstlenmiş olduğu bu rolün önemine dikkat çeken özlü konuşmaları, devrimin kuramcısı ve uygulayıcısı olan ATATÜRK'ün, tarihi çok iyi bilen ve özümseyen bir lider olarak gerçekçiliğini ve pragmatikliğini göstermektedir.

Türk kadınının Millî Mücadele'ye aktif desteği ilk başta dernekleşme biçiminde kendisini göstermişti.

Millî Mücadele döneminde kadınlar tarafından kurulan cemiyetler, kuruluş amaçları ve çalışmalarına göre dört ayrı grupta toplanabilir. Bunlar:

1. Mandaterlik yanlısı kadın cemiyetleri,
2. Ayrılcı faaliyetlerde bulunan azınlık kadın cemiyetleri,
3. Millî Mücadele'yi destekleyen cemiyetler,
4. Yardım ve kültür cemiyetleri...

Kurtuluş Savaşı yıllarında kadınların mücadeleye katılmaları da dokuz maddede toplanabilir. Bunlar:

1. İşgalleri protesto için düzenlenen mitinglere katılmak,
2. Cemiyetler kurmak,
3. Cepheye silâh taşımak,
4. Cephane imalâthanelerinde, amele taburlarında çalışmak,
5. Ordunun, askerlerin giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak,
6. Yardım toplamak,
7. Göçmenlere ve kimsesizlere yardım etmek,

(1) Örneğin Asım Gündüz; *Hatıralarım*, Haz.İhsan İlgar, İstanbul, 1973, s.55-57.

8. İşgalleri protesto eden mektup ve telgraflar göndermek,

9. Silâhlı mücadeleye katılmak...(2)

Türk kadınları, Kurtuluş Savaşı'nda yaptıkları mitinglerde oldukça etkili olmuşlardır. Bu mitingler, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesinden sonra artmıştır.(3) Bu mitinglerin ilk önemli örneği, 18 Mayıs 1919'da, İzmir'in işgal edilmesinden üç gün sonra, İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. İnas (Kız) Darülfünununda yapılan toplantıda heyecanlı konuşmalar yapılarak millî duygular dile getirilmiştir. Bu toplantıda konuşan kadınlardan birisinin "Kim demiş bir kadın küçük şeydir/ Bir kadın belki en büyük şeydir" dizesi, konuşmaları izleyenleri coşturmuştur.(4) Bunun yanı sıra, 19 Mayıs 1919 günü, İstanbul'da 50.000 kişinin katıldığı Fatih mitingi gerçekleştirilmiştir. Bu mitingde ilk konuşmayı yapan ünlü Türk edebiyatçısı Halide Edip'tir. 20 Mayıs 1919'da, Üsküdar Doğancılar'da da büyük bir miting yapılmıştır. Bu mitingde, Asrî Kadınlar Cemiyeti adına Sebahat Hanım da bir konuşma yapmış ve kendisini izleyen topluluğa "Biz kadınlar, bu hak cihanında en önde olacağız." demiştir. Gene aynı mitingde, Hilmi Kızı Naciye Hanım ve Üsküdar Sanayi Mektebi Öğretmeni Zeliha Hanım da etkili birer konuşma yapmışlardır.(5) 22 Mayıs 1919'da, kadınlar ve tıbbiyeli öğrencilerin düzenlediği Kadıköy mitingi, bu mitinglerin en önemlilerindendir. Münevver Saime Hanımın heyecanlı sözleri, dinleyenleri oldukça etkilemiştir. Yine 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet mitingi yapılmıştır. Bu mitinge 200.000 kişinin katılması, o döneme göre oldukça muazzam bir olaydır. Bu mitingde Halide Edip'in yaptığı konuşma, oldukça etkili olmuştur. 30 Mayıs günü ise, ikinci Sultanahmet mitingi yapılmıştır. Bu mitingde Şükufe Hanım bir konuşma yapmıştır.(6) Kadınların gerçekleştirdiği bu mitingler işgalcileri ürkütmüş, bu nedenle Osmanlı Hükûmetine baskı yaparak, böyle mitinglerin yapılmasını yasaklatmışlardır.(7)

İstanbul'daki bu kadın mitinglerinin yanı sıra, Anadolu'da da önemli mitinglerin yapıldığını görmekteyiz.

ATATÜRK, Millî Mücadele'nin meşru temellere oturtulması ve dünya kamuoyu önünde haklılığının anlaşılması için sivil örgütlerin gerçekleştirecekleri mi-

(2) Leyla Kaplan; "Millî Mücadele Dönemi Kadın Cemiyetleri", Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yılı dönümü Uluslararası Sempozyumu, Kastamonu, 10-11 Aralık 1994, Ankara, 1996, s.69.

(3) Muhittin Gül; "Millî Mücadele Mitinglerinde Kadınlarımız", Kastamonu'da..., s.47.

(4) a.g.m.; s.47.

(5) a.g.m.; s.48.

(6) a.g.m.; s.51.

(7) a.g.m.; s.51.

tinglerin önemini bilmekteydi. Kamuoyu oluşturmak amacıyla, Müdafai Hukuk örgütleri aracılığıyla, bu tür çabaların desteklenmesini isteyen genelgeler yayınlamıştır.(8) Nitekim 29 Mayıs'ta daha Havza'da iken mitingler yapılmasını, bu mitinglerle işgallerin protesto edilmesini istemişti. Bunda amaç, duyarlı bir kamuoyu oluşturmaktı. Bir yıl içinde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, ATATÜRK'ün bu öngörüsü dorultusunda yüz elli kadar miting yapılmıştır ve bu mitinglerin içinde kadınların gerçekleştirdikleri oldukça ön plânda yer almaktadır.(9)

Bazı örnekler verelim: Manisa'da çalışan Manisa Türk Kadınlığı Cemiyeti, Reddi İlhak anlayışını benimsemiş, Manisa ve çevresinin de işgal edileceği haberleri üzerine, halkı aydınlatmak için faaliyetler gerçekleştirmiştir.(10)

18 Mart 1919'da Alaşehirli kadınlar İzmir'in işgalini protesto mitingi düzenlemişlerdir. Makbule ve Nebile imzaları ile, İtilâf devletleri temsilcilerine protesto telgrafları gönderilmiştir. Yine 19 Mayıs 1919'da Siirt'te, 27 Mayıs 1919'da Edirne'de İzmir'in işgalini protesto mitingleri yapılmıştır ve bu mitinglerde kadınlar ön plânda yer almışlardır. Ayrıca 12 Haziran 1919'da Amasya ve Niksar, 20 Haziran 1919'da Isparta, 12 Eylül 1919'da Sivas, 27 Kasım 1919'da Balıkesir ve 25 Aralık 1919'da Denizli'de mitingler yapılmıştır. Bu mitinglerde de kadınlar büyük bir rol oynamışlardır. 8 Ocak 1920'de Konya Şerafettin Camii'nde toplanan 3000 Türk kadını, Paris Barış Konferansı'na gönderilmek üzere kararlar almışlardır. 11 Ocak 1920'de Konya ve Trabzon, 12 Ocak 1920'de Kastamonu'da mitingler yapılmıştır. Kastamonu'daki bu mitingde kız öğretmen okulunda toplanan Kastamonulu kadınlar, İngiltere Başbakanı Lloyd George'u protesto eden telgraflar göndermişlerdir. 13 Ocak 1920'de İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nda toplanan 150.000 kişinin katıldığı büyük bir miting yapılmış, Muallimler Cemiyeti Başkanı Nakiye Hanım (Elgün) bu mitingde heyecanlı bir konuşma gerçekleştirmiştir.(11) Yine Erzurum Kongresi sırasında, Merkez Öğretmen Okulu Müdiresi Fakiha Hakkı Hanım öncülüğünde teşkilâtlanan Erzurumlu kadınlar protestolarda bulunmuşlardır ve seslerini ABD senatosuna kadar duyurmuşlardır.(12)

Türk kadınlarının işgallere karşı bilinen ilk kapsamlı toplu hareketi Erzurum'da gerçekleşmiştir. Erzurumlu kadınlar adına hareket eden bir kadınlar komitesi, Müdafai Hukuk faaliyetleri çerçevesinde, 29 Kasım 1919 tarihinde Mu-

(8) Bu tür genelgeler Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri ile Nutuk'un Belgeler kısmında bolca görülmektedir.

(9) Ayrıntı için bk. a.g.m.; s.51.

(10) Kaplan; s.72.

(11) Gül; s.53.

(12) a.g.m.; s.52. Leyla Kaplan'ın ve Muhittin Gül'ün değerli çalışmalarında bu etkinliklerin örneklerini bolca görmek mümkündür.

radiye Camii'nde bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Şehit ruhları için okutulan Kur'an ve mevlütten sonra, Kız Okulları Müdiresi Faika Hanımın başkanlığında yapılan toplantıda, işgallere karşı çıkılarak protesto edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar, İstanbul Hükûmetine, İtilâf devletleri temsilcilerine, Ankara senatosuna gönderilerek, haksız işgaller ve zulümler protesto edilmiştir.(13)

Anadolu kadınlarının asıl örgütlenmeleri, 7 Aralık 1919'da kuruluşunu tamamlayan Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyeti ile olmuştur. Sivas Valisi Reşit Paşanın hanımı Melek Hanım başkanlığında örgütlenen ve bu cemiyeti kuran Sivaslı kadınlar, Millî Mücadele'de etkin rol oynamışlardır. Zamanla çevre il ve ilçelerde de şubeler açarak, işgalleri protesto etmişler, iç ve dış kamuoyuna yönelik duyurular yapmışlardır. Sivas'ta İradei Milliye gazetesinin çıkarılışına destek olmuşlardır. Gazetenin basım ve dağıtımını sağlamışlardır. Heyeti Temsiliye ile uyum içinde çalışmışlar, kampanyalar açarak orduya para ve mal yardımı yapmışlardır. İstanbul hükûmetleri ve işgal orduları nezdinde birçok protestolarda bulunmuşlardır.(14)

12 Aralık 1919'da, Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyetinin kuruluşunu bildiren bir yazı, cemiyet tarafından Mustafa Kemal Paşaya gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa da, 13 Aralık'ta bir cevabı yazı göndererek, "Anadolu'nun bilhassa pek büyük inkılâplara muhtaç olan kadınlık hayatında atiyen pek büyük asar-ı terakki ve intibah vadeden bu şayan-ı takdir teşebbüs, memleketimizin her türlü selâmet ve saadetini gaye edinmiş olan heyetimizin bihakkın müstelzimi ve şükranı oldu." demiş ve Türk kadınlarının fedakârlıklarının bütün dünyada ve Avrupa'nın Millî Mücadele'ye muhalif olan kamuoyunda taraftar toplayarak takdir edileceğini ve mücadelede, erkekler kadar başarılı olacaklarına inandığını yazmıştır. Ayrıca Sivaslı hanımların gösterdiği fedakârlığı diğer Müdafai Hukuk cemiyetlerine de bildirerek, "Bütün Türk hanımlarının da, aynı eseri hamiyeti ibraza davet olunmasını muvafık bulduk." diyerek kadınların cemiyet kurma teşebbüslerine her türlü yardıma hazır olduğunu bildirmiştir.(15)

Başkanlığını Melek Reşit Hanımın yaptığı bu cemiyetin kurucu üyeleri şunlardı: İkinci Başkan Samiye Tevfik Hanım, Sekreter Şefika Kemal Hanım, Veznedar Emine Raif Hanım.(16) Cemiyetin kuruluşu, 9 Aralık'ta valilikçe onaylanmıştır.(17) Cemiyetin amacı da Anadolu'nun işgaline karşı koymak için her tür-

(13) Kapsamlı bilgi için bk. Cahit Caka; *Tarih Boyunca Harp ve Kadın*, İstanbul, 1946, s.42-44. Kaplan; s.73.

(14) Gül; s.52-53.

(15) Bk.Bekir Sıtkı Baykal; *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyeti*, Ankara, 1986, s.4. Ayrıca Kaplan; s.78.

(16) Kaplan s.79.

(17) a.g.m.; s.75.

l  mücadeleye hazır olmak, Türklere yapılan haksızlıklara, i kencelere, katliamlara dikkat çekerek, bunların   nlenmesini istemek, bu yöntemlerle seslerini dünyaya duyurmak, İtilâf devletlerinin ileri gelenlerine yine bu devlet başkanlarının eşlerine telgraflar gönderip, katliam ve haksızlıkları dile getirerek protesto etmek; sadrazama ve h k mete, İçişleri Bakanlığına, İstanbul matbaalarına, gazetelere telgraflar göndermek, i galleri kınamak; Millî Mücadele'ye her türlü konuda, cephede ve cephe gerisinde yardımcı olmak, işgalden sonra çıkan muhacirlere, kimsesizlere ve  ehit ailelerine yardım etmek, bağış kampanyaları açmak, Müslüman  lke kadınları ile ilişki kurup, i  birliği sağlamak...

Cemiyetin 11 maddeden oluşan yönetmeliğinde, "Merkezi Sivas olmak üzere, bütün Anadolu'nun belli bölgelerinde" cemiyete bağlı şubelerin kurulacağı belirtiliyordu.(18) Gerçekten de kısa bir süre sonra cemiyet Kayseri, Niğde, Erzincan, Burdur, Pınarhisar, Kangal, Viran ehir, Yozgat, Konya, Eskişehir, Amasya ve Kastamonu'da  ubeler açarak, çalışmalarını geniş bir alana yayabilmi tir.(19) Nitekim Kastamonu'da gerçekleştirilen kadın mitingi üzerine yapılan bir çalışmada, Türk kadınlarının ulusal konularda, Anadolu'nun bu ücra köşesinde bile ne denli büyük bir duyarlılık gösterdikleri, ilginç saptamalar biçiminde ortaya konulmuştur.(20)

Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyeti, her cuma günü toplanarak, kadınları bilinçlendirmek amacıyla toplantılar yapıyordu. İlk toplantısında (28 Kasım 1919), Darüleytam M d resi Makbule Hanım konuşmasında "S kut etmeyeceğiz. Hatta erkeklerimiz etse bile, biz etmeyeceğiz." diyordu. Bu toplantılar, Sivas'ta yayınlanmakta olan İradei Milliye gazetesi tarafından halka duyurulmaktaydı.(21) Melek Reşit Hanım, 6  ubat 1920 tarihli toplantıda şunları söylemekteydi: "Kadın erkek ittihat etsek vatan kurtulur. Hazreti peygamber, ittiha d  İ l m ile dini i'la eyledi. Milleti ya att . Biz o peygamberi zi anın ümmetiyiz. O hasta, ölüm d  eğinde olan vatanın kız evl tları bizleriz. Anaya daha şefkatle bakan kız evl ttir. Erkek evl t müdafaa eder. İ te hem ehrilerim, vatana vazifemizi ifa edeceğimiz gün bugün, saat bu saattir."(22)

(18) Ayrıntı için bk. Baykal. Kaplan; s.75.

(19) Kaplan; s.80. Çalışmaların ayrıntısı için bk. a.g.m.; s.81-126.

(20) Bk.Mustafa Eski, "İlk Kadın Mitingi", Kastamonu'da..., s.33-46. 10 Aralık 1919'da yapılan bu mitingde, 3000'den fazla hanım Kız  đretmen Okulu bahçesinde toplanmış, mitingde alınan kararlar gereğince, padişaha, sadrazama, ABD ve Fransız cumhurbaşkanlarının eşlerine, İngiltere ve İtalya krali elerine, Hindistan imparatori esine telgraflar çekilerek, i galler, vah etler ve haksızlıklar şiddetle kınanmı : "O zalimler kararlarından d nmezlerse, böyle alçakça ya amaktansa, evl tlarımızın kanlarına kanlarımızı karıştırarak, erkeklerimizle bir safta dinimiz ve istikbalimiz için öleceğiz." denilmiştir. a.g.m.; s.40.

(21) Bk.Hüseyin Yıldırım, "İradei Milliye", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, VII/23, Mart 1992, s.325-330.

(22) Kaplan; s.81-82.

Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyeti, Kuvayı Milliye'ci bir ruhla cephe gerisinde faaliyet göstermiş; Anadolu'nun pek çok yerinde şubeler açarak, halkı mücadeleye çağırmıştır. Buna benzer çalışmalar Hilâl Kadınları Cemiyeti (Hilali Ahmer), Mali Sandıklar, Aydın Muaveneti Hayriye Cemiyeti ve yardım komiteleri de bu dönemde benzer amaçlar için çalışan kadın teşkilâtlarıdır.(23)

ATATÜRK, pek çok dernekte olduğu gibi kadınların kurmuş olduğu bu derneklerin çalışmalarını da çok yakından takip etmiş ve her fırsatta çalışmalarını desteklemiştir. Nitekim, Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Cemiyeti üyesi kadınlar, Maraş'taki mahallî kuvvetlere para yardımında bulunmuşlardır. Bunun üzerine ATATÜRK, söz konusu cemiyete bir teşekkür yazısı göndermiş ve "Feci katliamlarla tecavüzlere maruz kalan Maraşlı kardeşlerimizin imdadına koşan fedakâr Kuvayı Milliye efradı hakkında Sivas hanımlarının yaptıkları gösterilere ve belirtilen hamiyet ve şefkat işaretlerine teşekkürlerimizi sunarız." diyerek, hanımların gayretine verdiği önemi göstermiştir.(24) Aynı cemiyetin üyeleri olan kadınların çalışma raporlarını sunmaları üzerine de, "... vatanın kurtuluşu uğrunda yapılan çalışmalarınızın beğenilmiş olmasını ve bizlere büyük bir cesaret ümidi veren mücadelelerinizin üst üste başarıya ulaşmasını temenni ederiz." demiştir.(25)

Bu dernekler aracılığıyla Türk kadınları, geçmişten farklı olarak, belirli sosyal yardım faaliyetleri yürütmek üzere aralarında örgütlenmekle kalmamışlar, aynı zamanda güdülen siyaseti de dolaysız olarak etkilemeye çalışmışlardır. Anadolu Kadınları Müdafai Milliye Cemiyetinin yalnızca Niğde şubesine üye olan kadınların sayısı 1920'de 1090'ı bulmuştur. Bu üyelerin çoğu devlet memuru, öğretmen, yerel esnafın eş ve kızlarıydı.(26)

Bir yabancı gözlemciye göre, İstiklâl Savaşı, kadınların ateşin altında topçulara gülle taşıdıkları kahramanlık devri idi.(27) Kurtuluş Savaşı'nın en zor günlerinde, Fransız kadın gazeteci Berthe Georges Gaulis, kendisine hayranlık ve sempati duyduğunu belirttiği bir telgraf göndererek, ATATÜRK'e destek vermişti.(28)

Millî Mücadele'ye katılan pek çok kadın içerisinde Halide Edip, Asker Saim, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye, Fatma Seher Hanım (Kara Fatma), Gör-

(23) a.g.m.; s.73.

(24) Baykal; s.11.

(25) a.g.e.; s.12.

(26) Nermin Abadan Unat; "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", *Türk Toplumunda Kadın, Araştırma, Eğitim ve Ekin Yayınları*, Ankara, 1979, s.12.

(27) L.Nikulin, "İstanbul, Ankara, İzmir", *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si*, s.111.

(28) Bilal Şimşir; *Atatürk ile Yazışmalar (1920-1923)*, Ankara, 1981, s.112. Utkan Kocatürk; *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1984, s.112.

desli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım'ın adları özellikle dikkatleri çekmektedir. Basındaki yazılarıyla ise, Halide Edip ve Müfide Ferit anılmaya değer iki isimdir.

Bunlardan Asker Saime, İstiklâl Harbi başladığında Darülfünunda öğrenciydi. Kadıköy mitinginde yaptığı konuşmadan sonra hakkında tutuklama kararı çıkınca, Anadolu'ya geçerek, Millî Mücadele'ye katılmış, Batı Cephesi'nde görev almış hatta yaralanmıştı. Kılavuz Hatice ise 8 Mayıs 1920'de Fransız kuvvetlerine kılavuzluk ederek, onları Türklerin ateş hattına sokmuş, Fransız askerlerinin esir düşmesini sağlamış, kendisi ise kaçarak kurtulmuştu.(29) Diğer kahraman Türk kadınları için de bu tür görkemli özverilere tanık olunmuştu.(30) Bütün bunların yanı sıra, Türk edebiyatının seçkin sayfalarına yansımış dramatik örnekler, başlıbaşına bir inceleme konusudur.(31)

ATATÜRK, Türk Kurtuluş Savaşı'nda gazeteci Halide Edip'i Türk kadınlığının bir simgesi olarak görüyordu. Öyle ki, Halide Edip'in orduda gönüllü çalışmak istediğini bildiren 16 Ağustos 1921 tarihli telgrafına, 18 Nisan günü vermiş olduğu bir yanıtta "Askerî hizmete kabul ve Batı Cephesi'nde görevlendirildiğinizi bildiririm. İlk vasıta ile cephe karargâhına müracaat ve oradan vazifenizin öğrenilmesini rica ederim." demişti. Halide Edip ise bu telgraf üzerine 20.8.1921'de cepheye hareket etmişti.(32)

(29) Bk.Taha Toros; "Kurtuluş Savaşı'nda Toroslarda Esir Düşen Fransız Kumandanı Mesmil'in Türkiye Anıları", Milliyet, 12 Ocak 1972. Şefika Kurnaz; "Millî Mücadele Döneminde...", Kastamonu'da, s.61.

(30) Örneğin bk. Aynur Mısıroğlu; Millî Mücadelenin Kadın Kahramanları, İstanbul, 1976. Halide Edip Adivar, Türkün Ateşle İmtihani, İstanbul, 1962; Caka. Zehra Celasin, Tarih Boyunca Kadın, İstanbul, 1946. İnci Ergünün. Müjgan Cumbur vd.; Millî Mücadele'de Türk Kadını, Ankara, 1983. Mustafa Baydar; "Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını", Cumhuriyet, 27 Haziran 1972.

(31) Afet İnan'ın, kadın konusunda yazmış olduğu ünlü eserinde, bunun canlı örneklerini bol miktarda görmek mümkündür. Bunlardan en önemlisi ve uzun süre ders kitaplarına yansımış olarak, Türk çocuklarının hafızalarına kazınmış olanı, ünlü siyaset adamı Mustafa Necati'nin kaleminden yansımıştır. Sirtında çocuğu, bir kağıdı üstünde mermi taşıyan Türk kadınının, yağmır başlayınca, çocuğunun üzerindeki örtüyü kaldırıp, "millet malıdır" diye merminin üstüne ortmesi, her hâlde tarihte pek rastlanmamış bir olay olmalıdır. Bk. Afet İnan; Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Ankara, 1964, s.44-45.

(32) Adivar; s.214. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.V, s.135. Halide Edip, Türk kadınının aktif olarak ulusal savaşa nasıl katıldığını belirten ilginç gözlemlere sahiptir ve ünlü eseri Türk'ün Ateşle İmtihani'nde, buna ilişkin canlı gözlemleri vardır. Bk. Adivar: Bir başka eserinde, bir gözlemini şöyle anlatır: "1954 yılında Mersin'den Ankara'ya seyahat ederken, trende çok yaşlı bir Maraşlı ile karşılaşmıştım. Şundan bundan derken, konuşmayı Kurtuluş Savaşı'na getiren Bey: "Biz, birçok erkek, bir kahvehanede oturuyorduk" diye başladı. Ne yapacağımızı bilmeden oturuyorduk öyle. Fransız askerleri sokakta bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Siyah çarşafı ve peçeli bir kadın hamamdan çıktı, sokağa doğru yürüdü. İşte o sırada olan oldu, kadın oradaki Fransız askerlerinin ortasında kayboldu. Kaybolan sade o kadın olmayıp, bizim şerefimiz, namusumuz... bütün memleket olduğunu o zaman anladık. Hepimiz çok sarsılmıştık. İşte, ya özgürlük ya özgürlük seçilmeli diye kararı orada verdik başladık çeteler kurmaya. Halide Edip; Turkish Woman'dan aktaran Perihan Onay, Türkiye'nin Sosyal Kazanılmasında Kadının Rolü, İş Bankası Yayınları, Ankara, s.77.

Olağanüstü koşullar yaşanmasına ve Türk milletinin yaşamı topyekûn bir tehlikeyle karşı olmasına rağmen, bu dönemde toplumsal yapı içinde Meşrutiyet'ten bu yana gelişmekte olan kadının rolü gittikçe güçlenmeye devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı'na kadının aktif olarak katılımı, doğrudan doğruya onun toplum içindeki kimliğinin güçlenmesi anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra, İstanbul Hükûmetinin aldığı yeni kararlar da kadının toplum içindeki yaşantısını güçlendirmeye dönüktür. Nitekim, Mart 1919 tarihinde, İstanbul Hükûmetinin Maarif Nazırı Ali Kemal, İstanbul Darülfünunun Felsefe Fakültesinde kadınlara özgü dersleri başlatmıştır. 1921 yılında da kız ve erkeklerin birlikte izledikleri sınıflar açılmış; bu sınıflarda kızlara sadece ders süresince peçelerini kaldırma izni verilmiştir. 1922 yılında ise, Türkiye'nin ilk kadın tıp doktoru olan Dr.Safiye Ali, İstanbul'da muayenehanesini açmıştır.(33) Ne 'var ki bütün bu gelişmeler son derece sınırlı, dar bir çevrede tanık olunan olaylar olarak kalmıştır.

Görülüyor ki, Türk Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği olağanüstü dönemde bile kadın haklarının habercisi olan önemli gelişmeler sağlanabilmiştir. Aslında bütün bu gelişmeler ve özellikle kadınların gönüllü olarak üstlenmiş oldukları fiilî görevler, ATATÜRK'ün kendi fikir dünyasında yer alan ve gerçekleştirmek için çaba harcadığı kadın haklarının kazanılması konusunda, önemli bir geçiş süreci anlamına gelmektedir. Bütün bunlar, ATATÜRK'ün düşündüklerini gerçekleştirebilmek konusunda ona önemli dayanaklar oluşturmuş, toplumsal değişimin bu ilk evresi, bu olağanüstü dönemin getirdiği koşullardan beslenmiştir. Bu süreç, Türk kadınının hukukî statüsünde, siyasal ve kültürel yaşamında yer alacak değişmelerle bütünleşerek cumhuriyet döneminde çok daha köklü ve radikal bir reform niteliği almıştır. Kimi zaman Türk kadınının potansiyel gelişmişlik düzeyinin yeterli olmadıkça, ATATÜRK'ün ve çevresindeki inkılâpçı kadroların yakın desteği açıkça ortaya çıkmıştır. Nitekim siyaset alanında Satı Kadın, kültür hayatında Afet İnan, Kurtuluş Savaşı sürecinde Halide Edip Adıvar'ın simgesel olarak ön plâna çıkması hiç de tesadüfî değildir; aksine, ATATÜRK'ün kendi fikir dünyasında yer alan öngörünün belli bir yöntem ve plâna, uzun nefesli ve sürekli bir uygulama sürecinin önemli halkalarıdır.

(33) Unat; s.12.